

УДК 657.633.5

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Васільєва Л.М., Жос М.Г.

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

У статті обґрунтовано сутність і розкрито особливості системи внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах. Визначені об'єкти внутрішньогосподарського контролю, деталізовані за сегментами діяльності. Виділені суб'єкти внутрішньогосподарського контролю, їх функції та взаємозв'язок. Розкрито цілі та функції внутрішнього контролю.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль (внутрішній контроль), внутрішній аудит, система внутрішнього контролю, служба (відділ) внутрішньогосподарського контролю.

Постановка проблеми. Забезпечення успішного функціонування будь-якого підприємства в умовах загострення конкуренції, підвищення рівня їх рентабельності, збереження та збагачення активів вимагає налагодження раціонального механізму управління, найважливішим елементом якого є система внутрішнього контролю, завдяки ефективній системі якого можна уникнути таких проблем, як: неефективне використання різного роду ресурсів – людських, фінансових, матеріальних; нестачі необхідної для прийняття правильних рішень інформації; ненавмисного і навмисного спотворення звітності; прямого шахрайства з боку персоналу та менеджерів. Внутрішньогосподарський контроль можна визначити як політику і процедури підприємства, спрямовані на попередження, виявлення і виправлення суттєвих помилок та відхилень від норм, які можуть з'явитись у фінансових звітах. Підприємство не може ефективно розвиватися й функціонувати без чітко організованої системи контролю за виробничо-господарською діяльністю на всіх стадіях – постачання, виробництва, реалізації. Саме тому, ця тема є актуальною і потребує детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розвиток теоретичних і практичних аспектів функціонування й удосконалення внутрішнього контролю значний внесок зробили українські вчені: О.Б. Акемтєєва [1], Ф.Ф. Бутинець [3], Л.М. Васильєва [4, 5], Є.В. Калюга [7], Л.В. Нападовська [8], В.П. Пантелєєв [9], Т.В. Фоміна [10] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, недостатньо висвітленими залишаються окремі питання щодо концепції формування системи внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування концепції формування системи внутрішньогосподарського контролю, спрямованої на виявлення факторів і мобілізацію резервів підвищення ефективності виробництва, подальшого розвитку його теоретичних і методичних позицій в аграрних підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Внутрішньогосподарський контроль сформувався як у вітчизняній, так і в зарубіжній практиці досить давно. Проте фахівці в цій області не прийшли до єдиної думки про сутність і роль внутрішньогосподарського контролю та його ставлення до системи фінансово-господарської діяльності підприємств.

Внутрішньогосподарський контроль розглядається Фоміною Т.В. як функція управління, що являє собою процес постійного впливу на об'єкти через відстеження відхилень та корекції управлінських рішень задля приведення фактичного стану об'єктів до бажаного, що є головною ціллю внутрішньогосподарського контролю [10].

На думку Ф.Ф. Бутинця, внутрішній контроль є постійною, щоденною роботою персоналу підприємства, яка унеможливує будь-які зловживання та відхилення від діючих внутрішніх правил і надає можливість ефективно й економічно використовувати ресурси підприємства, а також захищати інтереси працюючих. Без внутрішнього контролю не може ефективно діяти будь-яка господарська одиниця в суспільстві [3].

Одночасно результати досліджень свідчать про необхідність удосконалення системи внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах. Так, Л. В. Нападовська вказує на необхідність створення центрів відповідальності контролю, що забезпечить спрямованість його на результат [8].

В. П. Пантелєєв вказує на те, що при вивченні проблем внутрішнього контролю необхідно користуватися терміном «внутрішньогосподарський контроль». Вчений аргументує свою позицію тим, що саме це поняття «вміщує (абсорбує) в собі економічний, фінансовий і фінансово-господарський контроль підприємства та точніше характеризує зміст процесів, які відбуваються на підприємстві-суб'єкті господарювання» [9].

Є. В. Калюга виділяє внутрішньогосподарський контроль, що «являє собою систему безупинного спостереження за ефективністю використання майна підприємства, законністю і доцільністю господарських операцій і процесів, збереженням грошових коштів і матеріальних цінностей». Його особливістю є те, «що він функціонує в момент здійснення і оформлення господарських операцій» [7].

Огляд різних трактувань внутрішнього контролю дозволив зробити висновок про те, що внутрішньогосподарський контроль являє собою комплекс процедур, що здійснюються на підприємствах з метою запобігання помилок в роботі та усунення негативних явищ. Основна риса внутрішньогосподарського контролю полягає в тому, що виконавці самі вчасно повинні виявити проблему і знайти шляхи її вирішення. В таких умовах виконавці беруть активну участь у формуванні своєї діяльності і самі контролюють її реалізацію.

Внутрішньогосподарський контроль являє собою систематичну перевірку всіма посадовими особами підприємства в межах їх компетенції дотримання вимог чинного законодавства, виконання рішень зборів акціонерів, розпоряджень керівника підприємства, повноти і точності відображення в бухгалтерському обліку фактів їх виробничо-фінансової діяльності з метою запобігання помилок і спотворень в обліку і звітності, забезпечення збереження майна, раціонального використання виробничих ресурсів, припинення фактів розкрадань, зловживань і марнотратства.

Внутрішньогосподарський контроль – це міра безпеки, яка визначається керівництвом з метою забезпечення захисту майна, правильності та достовірності бухгалтерських записів, узгодженого і ефективного здійснення операцій, відповідності прийнятих рішень політиці керівництва.

До об'єктів внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах відносяться:

1. Виробничі ресурси, що важко відновлюються (земля, ліси, вода тощо).

2. Виробничі ресурси відновлювані (трудові, матеріальні, фінансові).

3. Розширене відтворення (виробництво, розподіл, обмін, споживання).

Відмітимо, що об'єкти внутрішньогосподарського контролю доцільно деталізувати за сегментами, які представляють окремі види виробничих галузей (рослинництво, тваринництво, допоміжне виробництво тощо) і структурними підрозділами, що дозволить здійснювати контроль за центрами господарської відповідальності.

Кожен з видів виробництв і структурних підрозділів є центром виникнення витрат і очолюється керівником, який відповідає за їх діяльність. У процесі здійснення внутрішнього контролю об'єктами спостереження є не тільки процес виробництва і виробничі витрати, а й дії фахівців аграрних підприємств, відповідальних за забезпечення збереження та ефективне використання виробничих ресурсів і виконання намічених бізнес-планів. Відповідно робимо висновок, що визнання об'єктів контролю і здійснення його за центрами відповідальності підвищує дієвість, дозволяє оцінити якість роботи менеджерів (керівників підрозділу) такого центру.

Внутрішньогосподарський контроль, як інформаційна система, передбачає наявність багатьох суб'єктів, пов'язаних між собою за підпорядкованістю та за внутрішньогосподарськими зв'язками.

Внутрішньогосподарський контролю здійснюють власники підприємств, організацій, установ згідно з чинним законодавством з метою запобігання та викриття перевитрат матеріальних і фінансових ресурсів, незаконного їх спрямування, використання та виявлення [5].

При цьому відмітимо, що бухгалтерська служба є координаційним центром в здійсненні внутрішньогосподарського контролю. Вона забезпечує систематичний контроль за раціональним, економічним використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів спільно з керівниками підрозділів і фахівцями, контролює правильність оформлення приймання і відпуску кормів, насіння, повноту і своєчасність оприбуткування продукції, правильність встановлення посадкових

окладів і суворе дотримання штатної, фінансової та касової дисципліни, порядок проведення інвентаризації тощо.

Суб'єктами внутрішньогосподарського контролю також є працівники економічної служби господарства. Вони здійснюють систематичне спостереження за виконанням виробничих завдань усіма підрозділами, правильністю застосування норм виробітку і відрядних розцінок, виявляють недоліки у виробничій діяльності, шукають резерви підвищення продуктивності праці та зниження собівартості виробленої продукції.

Наявність у господарстві кількох галузей, у кожній з яких виробляється значна кількість різних видів продукції, що є характерною умовою господарювання більшості сільськогосподарських підприємств України, спричиняє виникнення великих обсягів інформації щодо витрат, яку досить важко розподілити і контролювати по кожному окремому виробництву, у зв'язку з чим виникає необхідність створення служби (відділу) внутрішньогосподарського контролю та посади аудитора для виявлення суттєвих помилок, які можуть з'явитись у фінансових звітах. Поряд з цим, внутрішній контроль не повинен обмежуватися лише констатацією фактів, збором інформації чи іншими виключно технічними процедурами, а профілактикою і попередженням можливих недоліків чи порушень, а також аналітичними процедурами, включаючи збір та опрацювання інформації для стратегічного планування.

Відділ внутрішнього контролю покликаний сприяти підвищенню ефективності роботи на підприємстві та перевіряти господарські операції у виробничих підрозділах, раціональне використання робочої сили, упровадження прогресивних технологій, збереження цінностей на об'єктах підприємства. Тільки своєчасний і ретельний внутрішній контроль дає змогу виявити не тільки недоліки в діяльності підприємств (об'єднань) і їх підрозділів, але й невикористані резерви для підвищення ефективності діяльності.

Для успішного функціонування системи внутрішнього контролю на підприємствах, в першу чергу, необхідно дотримуватися основних принципів ефективності або правил, які охоплюють всю контрольну діяльність [1]. Аналіз вітчизняної та іноземної літератури дозволив узагальнити основні принципи системи внутрішнього контролю, які взаємопов'язані між собою, а порядок їх поєднання залежить від конкретних обставин: принцип відповідальності, принцип збалансованості, принцип своєчасного повідомлення про відхилення, принцип інтеграції, принцип відповідності контролюючої та контрольованої систем, принцип сталості, принцип комплексності, принцип узгодженості пропускних спроможностей різних ланок системи внутрішнього контролю, принцип поділу обов'язків, принцип дозволу і схвалення.

Внутрішній контроль на підприємстві виконує дуже важливі функції. Основні функції системи внутрішнього обліку це:

- інформаційна;
- попереджувальна;
- мотиваційна;
- виховна.

Інформаційна функція полягає в тому, що інформація отримана в результаті контролю, вва-

жається підставою для прийняття певних управлінських рішень, які забезпечують задовільний стан контрольованого об'єкту.

Попереджувальна функція полягає в тому, що контроль покликаний не тільки виявити недоліки в діяльності підприємства, але і сприяє їх усуненню в подальшій роботі.

Мотиваційна роль контролю змушує суб'єкти господарювання відповідально здійснювати свої зобов'язання.

Виховна роль виражається в залученні співробітників до управління підприємства, тим самим спонукає їх найбільш серйозно виконувати власні зобов'язань. Підприємства зобов'язані забезпечити раціональне й цільове використання всіх власних коштів та ресурсів.

Виробничо-господарська функція вказує на те, що основним цільовим призначенням внутрішньогосподарського контролю є забезпечення ефективного господарювання підприємства на кожному етапі діяльності для отримання таких соціально-економічних результатів, які б задовольняли потреби власника. Тому її можна розглядати як основну, ключову в усій сукупності функцій.

Метою організаційної функції є забезпечення досить високого організаційного рівня підприємства, що є найважливішою передумовою його ефективного розвитку.

Управлінська функція – узгоджує безпосередньо управлінські дії і є основою побудови структури управління, його кадрового забезпечення, менеджерської діяльності керівників і спеціалістів. Оскільки організація й управління виробництвом за багатьма критеріями близькі між собою, вони можуть розглядатися як єдина організаційно-управлінська ланка функціонування підприємства [6].

Проте не можна взаємозамінювати управлінську й організаційну функції. Лише за умови, що кожна функція виконується якісно, у заданий час і в належному обсязі забезпечується високий рівень організації управління. Завдяки взаємодії та органічній єдності всіх функцій управлін-

ня можна досягти цілеспрямованого впливу на управлінський об'єкт [7].

Контрольна та розподільча функції внутрішньогосподарського контролю передбачають підвищення технологічного рівня виробництва, забезпечення правильного оформлення господарських операцій з приймання й відпуску ТМЦ; здійснення видачі та перерахування грошових коштів; дотримання трудової дисципліни, правильний розподіл прибутків і проведення розрахунків; перевірку нараховувань та утримань із заробітної плати.

Ці функції спрямовані на підвищення ефективності діяльності підприємств і об'єднань, виявлення й використання внутрішніх резервів і посилення режиму економії, запобігання непродуктивним витратам і втратам, нестачам і розкраданням цінностей.

Застосування внутрішнього контролю на практиці забезпечить перетворення контролю із формальної констатації фактів і результатів діяльності підприємства в дієвий і ефективний засіб ефективного управління ним, тобто сприятиме якісному вирішенню практичних завдань щодо динамічного розвитку підприємств та його економічного зростання.

Висновки і пропозиції. 1. Обґрунтовано сутність і розкрито особливості системи внутрішньогосподарського контролю в аграрних підприємствах як сукупність взаємопов'язаних елементів, для яких характерні різні аналітичні процедури і методи фактичного і документального контролю.

2. Визначені об'єкти внутрішньогосподарського контролю, деталізовані за сегментами діяльності, що представляють собою окремі види виробничих галузей і структурних підрозділів, що стає базою здійснення контролю за центрами господарської відповідальності.

3. Виділені суб'єкти внутрішньогосподарського контролю, їх функції та взаємозв'язок, що дозволяє забезпечити нормальне функціонування процедур контролю за збереженням і повнотою оприбуткування продукції та використання виробничих ресурсів за цільовим призначенням.

Список літератури:

1. Акентьева О. Б. Підвищення економічної ефективності системи внутрішнього контролю підприємства: дис. ... кандидата екон. наук: 08.06.01 / О. Б. Акентьева. – Донецьк, 2006. – 198 с.
2. Баланюк І. Ф. Теоретичні аспекти контролю господарської діяльності підприємств / І. Ф. Баланюк, Д. І. Шеленко, В. М. Якубів // Вісник Прикарпатського ун-ту. Економіка. – Івано-Франківськ: Плай, 2009. – Вип. 7. – С. 86–90.
3. Бутинець Ф. Ф. Контроль внутрішньогосподарський чи внутрішній? [Електронний ресурс] / Ф. Ф. Бутинець. – Режим доступу до статті: http://www.ztu.edu.ua/ua/science/publishing/wzbirnik/econom/2_14/1.pdf
4. Васильєва Л. Н. Современное трактование сущности внутреннего аудита на предприятии / Л. Н. Васильєва // Современный научный вестник. – 2013. – № 26 (165). – С. 54–58.
5. Васильєва Л. М. Реформування внутрішньогосподарського контролю на базі внутрішнього аудиту в сільськогосподарських підприємствах / Л. М. Васильєва, Н.В. Бондарчук, Г.Є. Павлова // Інноваційна економіка. – 2012. – № 3 (29). – С. 119–121.
6. Старміна В. Внутрішній контроль: сучасність та перспективи / В. Старміна // Вісник податкової служби України. – 2009. – № 21. – С. 62–65.
7. Калюга С. В. Фінансово-господарський контроль в системі управління: монографія / С. В. Калюга. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
8. Нападовська Л. В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці: монографія / Л. В. Нападовська. – Д.: Наука і освіта. – 2000. – 224 с.
9. Пантелєєв В. П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація: монографія / [В. П. Пантелєєв; за наук. ред. В. О. Шевчук]. – К.: Інформ.-аналіт. агентство, 2008. – 489 с.
10. Фоміна Т. В. Організація і методика внутрішньогосподарського контролю на підприємствах олійножирової галузі України: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 / Державний вищий навчальний заклад «Одеський державний економічний університет». – О., 2007. – 20 с.

Васильева Л.Н., Жос М.Г.

Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ В АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Аннотация

В статье обоснована сущность и раскрыты особенности системы внутреннего контроля в аграрных предприятиях. Определены объекты внутрихозяйственного контроля, детализированные по сегментам деятельности. Выделенные субъекты внутреннего контроля, их функции и взаимосвязь. Раскрыты цели и функции внутреннего контроля.

Ключевые слова: внутрихозяйственный контроль (внутренний контроль), внутренний аудит, система внутреннего контроля, служба (отдел) внутреннего контроля.

Vasilieva L.N., Jos M.G.

Dnepropetrovsk state Agrarian-Economic University

FORMATION OF THE INTERNAL CONTROL SYSTEM IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Summary

In the article the essence and revealed features of the internal control system in agricultural enterprises. Determine the subject-farm monitoring, detailed by segment. Dedicated internal control subjects, their functions and interactions. Discloses target and internal control functions.

Keywords: intraeconomic control (internal control), internal audit, internal control system, the service (department) of the internal control.